

بررسی نیازهای آموزشی کارآفرینانه دانشجویان

حسنعلی آقاجانی¹، الهه ذبیحی حاجیکلایی²،

¹دانشیار، دانشگاه مازندران؛ aghagani@umz.ac.ir

²دانشجو کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران؛ elahezabihi7@gmail.com

چکیده

آموزش کارآفرینی با تحلیل اجزای فرآیند کارآفرینی، کارآفرینان را بسوی مخاطره‌پذیری، مسئولیت‌پذیری، همدلی، تعاون و دیگر اجزای مرتبط با کارآفرینی هدایت می‌کند. با توجه به اینکه اشتغال و بیکاری از جمله موضوعات اساسی اقتصاد هر کشور است، و افزایش اشتغال و کاهش بیکاری یکی از دغدغه‌های اصلی برنامه‌های توسعه‌ای کشور است، در چنین شرایطی یکی از راهکارهای اساسی برای تعدیل این وضعیت، توجه به موضوع کارآفرینی به ویژه برای دانش‌آموختگان دانشگاهی است. در مقاله حاضر ضمن مرور ادبیات موضوعی مربوط به آموزش کارآفرینی در مؤسسات آموزش عالی، ارایه تعاریف اولیه‌ای از کارآفرینی، آموزش کارآفرینی و اهداف آن، به استخراج مشترکات این تحقیقات در مورد نیازها و ضروریات حال حاضر برای آموزش کارآفرینی موثر در دانشگاه‌ها پرداخته شده است و در پایان از طریق مرور ادبیات، نیازهای آموزشی کارآفرینانه دانشجویان شناسایی شد، که می‌تواند به عنوان یک راهنما برای آموزش کارآفرینی دانشجویان مفید واقع شود.

واژگان کلیدی: کارآفرینی، آموزش کارآفرینی، دانشجویان

کارآفرینی پدیده فنی - اقتصادی جدیدی است که در دو دهه اخیر، جهان اقتصاد و صنعت را با پیامدهای شگفت خود متحول ساخته است. شواهد موجود نشان می‌دهد که کارآفرینی می‌تواند در نتیجه برنامه‌های آموزشی، پرورش یابد. (دهمرد قلعنو و همکاران، 1394) ترویج فرهنگ کارآفرینی مستلزم درک اهمیت و نقش آن توسط سیاستگذاران و برنامه ریزی جامع و حمایت و پشتیبانی همه‌جانبه مقامات و کارگذاران دولتی است. از طرف دیگر این مسئولیت کلا بر عهده دانشگاه‌ها، به ویژه دانشکده‌ها و گروه‌های علمی و تخصصی است که با توجه به مقتضیات کنونی و آتی کشور سریعاً در جهت ایجاد تیم‌های مطالعاتی و تدوین برنامه‌های آموزش عام و خاص و تامین منابع لازم، آموزش کارآفرینی را در سطح دانشگاه‌های کشور نهادینه می‌کنند. (احمدی و شرفی، 1386)

در این مقاله ضمن ارائه تعاریف اولیه‌ای از کارآفرینی، آموزش کارآفرینی، اهداف و ابعاد آموزش کارآفرینی و مرور ادبیات تحقیقات پیشین، به توضیح مختصر یافته‌های سایر نویسندگان در این زمینه پرداخته خواهد شد و در ادامه به بیان موانع و چالش‌های آموزش کارآفرینی در ایران و مشترکات این تحقیقات در مورد آنچه که لازمه یک آموزش کارآفرینانه مؤثر برای دانشجویان است، می‌پردازیم.

1. کارآفرینی

کارآفرینی خلق و ایجاد بینشی ارزشمند از هیچ است. کارآفرینی طبق مدل توسعه اقتصادی شومپیتر تخریب خلاق است که به عنوان یک نیروی برانگیزاننده در توسعه اقتصادی جامعه لازم و ضروری است. (داریانی، 1384)

یکی از ارکان مهم در سند چشم‌انداز ایران 1404 توسعه‌یافتگی است. رسیدن به توسعه یافتگی نیازمند این است که عوامل ایجاد و بسترهای رشد آن فراهم شود. کارآفرینی به عنوان موتور محرکه اقتصاد یکی از عوامل مهم در حوزه توسعه اقتصادی کشور محسوب می‌شود. (عبداللّه‌زاده سلماسی و همکاران، 1394)

امروزه کارآفرینی به عنوان جزء مهمی از رشد اقتصادی پایدار و ایجاد اشتغال پذیرفته شده است. کارآفرینی یک عمل، طرح و کار ساده نیست، بلکه یک رفتار است که ابتدا نشان‌دهنده انگیزه فرد و ظرفیت شناسایی یک فرصت است و به دنبال آن به تولید ارزش‌های جدید و یا موفقیت اقتصادی منجر شده است. (نیهان ایلدیریم و همکاران، 2015)¹

از آنجا که کارآفرینی جزء مفاهیم مدیریتی به شمار می‌رود، دارای یک تعریف قطعی و مشخص نیست و درک کاملی از آن نیازمند داشتن دیدگاهی بین رشته‌ای است. واژه کارآفرینی از کلمه فرانسوی به معنای واسطه و دلال و یا اصطلاح انگلیسی متعهد شدن اقتباس شده است که در فارسی ابتدا کارفرمایی و سپس کارآفرینی ترجمه شده که هر دو ترجمه خوبی از این واژه نیستند، به نظر می‌رسد بهتر بود که این واژه به ارزش آفرین ترجمه می‌شد. برخی از تعاریف کارآفرینی عبارتند از:

- کارآفرینی به معنای به کارگیری مفاهیم و فنون مدیریتی، ابزارها و فرایندهای طراحی، استاندارسازی محصول و بنا نهادن کار بر پایه آموزش و سپس تحلیل آن است
- کارآفرینی را فرایند شکار فرصت‌ها به وسیله افراد، به طور انفرادی (کارآفرین مستقل) یا در سازمان‌ها، (کارآفرینی سازمانی)، بدون در نظر گرفتن منابع موجود در اختیار آن‌ها می‌دانند.

از نظر تیمونز کارآفرینی، ایجاد یک چیز ارزشمند از هیچ و کارآفرین کسی است که دارای قدرت درک بالا و توانایی یافتن فرصتهاست و می‌تواند از طریق پرورش ایده و اندیشه خود و تبدیل آن به محصول یا خدمتی جدید اقدام به ارزش آفرینی از آن می‌نماید. (عابدزاده، 1386)

¹. Nihan Yıldırım et al.

2. آموزش کارآفرینی

نظام آموزشی در هر جامعه‌ای وظایف ویژه‌ای بر عهده دارد که از جمله می‌توان آزادسازی و رهائی افراد جامعه از ناتوانی، آموزش و هدایت آنان به بازار کار را مورد نظر قرار داد. با توجه به اینکه اشتغال و بیکاری از جمله موضوعات اساسی اقتصاد هر کشوری است و افزایش اشتغال و کاهش بیکاری از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه‌یافتگی جوامع تلقی می‌شود، یکی از دغدغه‌های اساسی برنامه‌های توسعه‌ای در کشور ما تلاش برای کاهش معضل بیکاری است. در چنین شرایطی یکی از راهکارهای اساسی برای تعدیل این وضعیت توجه به موضوع کارآفرینی به‌ویژه برای دانش‌آموختگان دانشگاهی است. بنابراین سیاست‌گذاران و متصدیان آموزش عالی باید بسترهای مناسب قانونی، زیرساختی، فرهنگی و اجتماعی را برای دانشگاه‌ها فراهم نمایند، تا هم برای خود و هم برای جامعه تولید ثروت نمایند. (غیائی ندوشن و فلاحیانی، 1394)

ترویج فرهنگ کارآفرینی مستلزم درک اهمیت و نقش آن توسط سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزی جامع و حمایت و پشتیبانی همه جانبه مقامات و کارگزاران دولتی است. از طرف دیگر این مسئولیت کلا بر عهده دانشگاه‌ها، به ویژه دانشکده‌ها و گروه‌های علمی و تخصصی است که با توجه به مقتضیات کنونی و آتی کشور سریعاً در جهت ایجاد تیم‌های مطالعاتی و تدوین برنامه‌های آموزش عام و خاص و تأمین منابع لازم، آموزش کارآفرینی را در سطح دانشگاه‌های کشور نهادینه می‌کنند. (احمدی و شرفی، 1386)

دانشگاه‌ها از طریق آموزش ویژگی‌های کارآفرینانه نظیر توفیق‌طلبی، خطرپذیری، تحمل ابهام، اعتمادبه‌نفس، نوآوری و خلاقیت، باعث بهبود کارآفرینی در میان دانشجویان می‌شوند. (رول و استون، 2014)²

دانشگاه‌ها به عنوان متولیان پرورش نیروی متخصص جامعه در توسعه کارآفرینی نقش کلیدی دارند و علاوه بر این دانشگاه‌ها با داشتن نیروی انسانی و امکانات پژوهشی می‌توانند در زمینه کارآفرینی، تحقیقات و پژوهش‌هایی در نظام‌های صنعتی انجام داده و از دستاوردهای آن استفاده کنند. (عبدالله‌زاده سلماسی و همکاران، 1394)

دانشگاه‌ها و سایر موسسات آموزش عالی باید دوره‌های آموزشی خود را به‌گونه‌ای تغییر دهند که دانشجویان بتوانند پی به اهمیت فراگیری مهارت‌های کارآفرینی ببرند و در آینده از آنها بهره‌مند شوند، که در وهله اول مطالعه کارآفرینی باید در سطح مدارس ابتدائی آغاز شود. و باید به آنها اصول کارآفرینی آموزش داده شود و سپس معرفی جهان کارآفرینان و نقش کارآفرینان در واقعیت و ... در واقع اثربخشی برنامه‌های کارآفرینی کلید مهمی برای تربیت کارآفرینان جوان بیشتر در آینده است. (اچ جی دین، 2015)³

در واقع با توجه به اهمیت پرورش دانشجویان با ویژگی‌های کارآفرینانه و نیز با عنایت به اینکه امروزه در دنیا میزان موثر بودن یک دانشگاه و جامعه به میزان دانش‌آموختگان کارآفرین آنها بستگی دارد، پیشنهاد می‌گردد تا با اقدامات اساسی برای تحول در محتوای دروس و تغییر شیوه‌های تدریس متناسب با ماهیت کارآفرینانه، زمینه پرورش دانش‌آموختگان کارآفرین فراهم گردد و ترتیبی اتخاذ گردد تا دانشجویان در طول دوران دانشجویی خود در دانشگاه‌های مختلف، آموزش‌های کارآفرینی را بگذرانند و مهارت‌های کارآفرینانه را کسب نمایند. (تقی زاده و ولی پور، 1391)

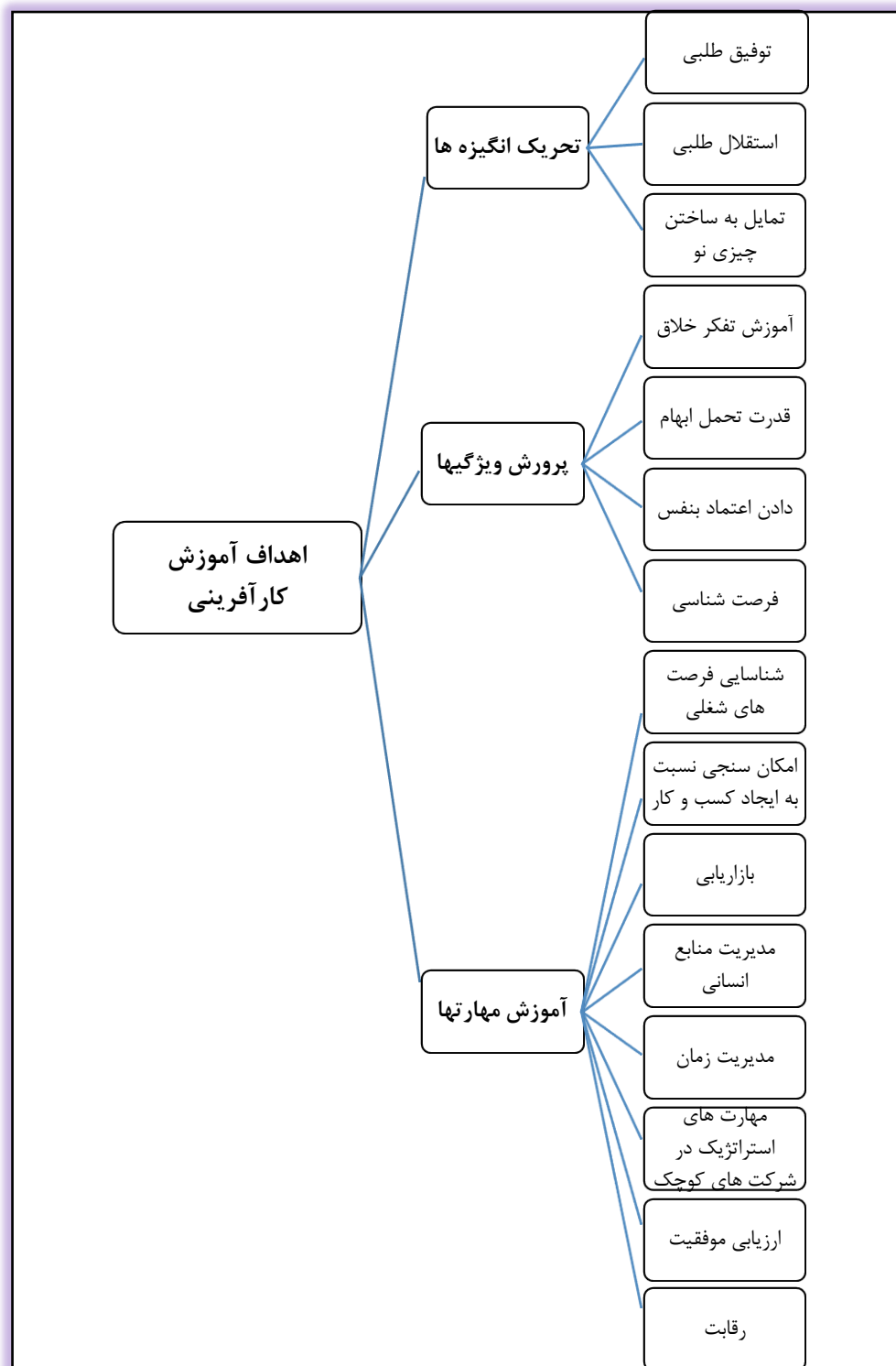
3. اهداف آموزش کارآفرینی

اهداف آموزش کارآفرینانه در نظام آموزش عالی را میتوان به سه بعد تحریک انگیزه‌ها، پرورش ویژگی‌ها و آموزش مهارت‌ها تقسیم نمود (احمدپور داریانی، 1381)، و هر یک از این ابعاد شامل یک سری زیر مجموعه‌هایی می‌باشد،

².Rol&aston

³.Hj Din, et al

که در شکل زیر نمایش داده شده است و در ادامه به تشریح این ابعاد، پرداخته شده است.

شکل 1

به طور کلی هدف‌های مورد نظر در آموزش کارآفرینی به شرح ذیل می‌باشند:

الف) تحریک انگیزه‌ها: یکی از اهداف در آموزش و ترویج کارآفرینی، تحریک انگیزه‌ها در افرادی است که دارای خصوصیات کارآفرینانه می‌باشند. شناخت این افراد از توانایی‌های خود و آگاهی دادن در این زمینه و برانگیختن آنها، از

اصلی‌ترین وظایف آموزش کارآفرینی است. تحریک انگیزه‌هایی از قبیل: میل به کسب ثروت، توفیق‌طلبی، استقلال‌طلبی، تمایل به ساختن چیزی نو، قبول نداشتن شیوه‌های موجود، قرار نگرفتن فرد در پایگاه اجتماعی که لیاقتش را دارد و نظایر آن، موجب می‌شود که فرد را در مسیر کارآفرین شدن قرار دهد.

ب) پرورش ویژگی‌ها: چنان که ذکر شد ویژگی‌هایی که موجب می‌گردد فرد کارآفرین شود، توارثی نیست بلکه اکتسابی است. بنابراین پرورش این ویژگی‌ها در افراد مختلف لازم است. برخی از افراد در محیط‌هایی پرورش می‌یابند که زمینه برای تحریک انگیزه‌ها و پرورش ویژگی‌های آنان فراهم است، بنابراین در صورتی که این افراد کسب و کاری را شروع نمایند، مطالعات نشان داده که اغلب با موفقیت همراه خواهد بود. اما بیشتر مردم در چنین محیط‌هایی قرار ندارند، لذا ایجاد انگیزش و پرورش ویژگی‌ها از طریق برنامه‌های آموزشی برای آنان لازم است. این ویژگی‌ها شامل مواردی همچون آموزش تفکر خلاق، بالا بردن ریسک‌پذیری، بالا بردن قدرت تحمل ابهام، دادن اعتماد به نفس، فرصت‌شناسی، توفیق‌طلبی و دادن اطلاعات آموزشی نسبت به خصوصیات روانی شخص از قبیل مرکز کنترل، می‌باشد.

ج) آموزش مهارت‌ها: این آموزش‌ها به سه بعد تقسیم می‌گردند:

- قبل از تاسیس شرکت

- زمان تاسیس شرکت

- بعد از تاسیس شرکت (اداره شرکت)

قبل از تاسیس باید فرد کارآفرین، چگونگی راه‌اندازی یک کسب و کار و مراحل آن، چگونگی انجام کارهای گروهی و مهارت‌های ارتباطی و نظایر آن را بیاموزد. در زمان تاسیس باید در زمینه‌ی مسائل مالی، شناخت بازار، اصول مدیریت، بیمه، اقتصاد، قانون کار و امور حقوقی، آگاهی و تبحر لازم را کسب نماید. توانایی مدیریت توسعه و رشد شرکت، یافتن شیوه‌های جدید، رقابت و حفظ موقعیت در بازار، یافتن بازارهای جدید نیز از جمله مهارت‌های مورد نیاز کارآفرین بعد از تاسیس شرکت هستند.

کلیه‌ی هدف‌ها و مراحل فوق به منظور ایجاد انگیزش در بین افراد و ایجاد کارآفرینان جدید، آگاهی دادن، هدایت و تشویق کارآفرینان به سوی کسب مهارت‌های لازم و ارائه‌ی آموزش‌های لازم برای کسب مهارت‌های مورد نیاز به کارآفرینان صورت می‌گیرد و گذراندن این دوره‌ها برای موفقیت کارآفرینانی که قبلاً هیچ گونه سابقه و زمینه‌ی محیطی لازم برای آنان فراهم نبوده، ضروری است.

4. نتایج تحقیقات تجربی

(نیهان، ایلدیریم و همکاران، 2016)⁴ این تحقیق با هدف تعیین سطح نیت کارآفرینانه و همچنین تاثیر نظم، انضباط و جنسیت در بخش مدیریت کسب و کار و مدیریت مهندسی، در دو دانشگاه بزرگ دولتی در ترکیه صورت گرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهند که نیت کارآفرینانه دانشجویان برای بسیاری از ساختارها قابل توجه است و همچنین برنامه‌های آموزشی، دانشگاه و جنسیت باعث تفاوت قابل توجهی در قصد کارآفرینانه می‌شوند. در انتها نتیجه گرفته شده است که، تصمیم‌گذاران آموزش عالی باید برای تاثیر برنامه‌های درسی خود بر نیت کارآفرینانه دانشجویان تمرکز کنند.

(اچ جی دین و همکاران، 2015)⁵ در تحقیقی با هدف بررسی میزان اثر بخشی برنامه‌های آموزش کارآفرینی در دانشجویان یک دانشگاه دولتی در مالزی (اوتارا)⁶، یافته‌های تحقیق نشان‌دهنده این است که، متغیرهای طرح کسب‌وکار، تفکر ریسک‌پذیر و خودکارآمدی به میزان قابل توجهی بر اثر بخشی برنامه کارآفرینی موثرند، در حالیکه متغیرهای نیاز

⁴ Nihan Yıldırım et al.

⁵ Hj Din, et al.

⁶ Utara .

به موفقیت و منبع کنترل چندان موثر نیستند.

(اودورا، آرچی، 2015)^۷ مقاله‌ای با هدف بررسی اثرات پروژه‌های طراحی محصول، در نوآوری و مهارت‌های کارآفرینی در دانشجویان طراحی و مهندسی در آفریقای جنوبی. طراحی پروژه، در میان چیزهای دیگر، نگرش‌ها و منافع دانشجویان را نسبت به کارآفرینی متمرکز می‌کند. نتایج مصاحبه نشان می‌دهد که پروژه طراحی محصول به توسعه نگرش مثبت و علاقه به کارآفرینی کمک می‌کند و دارای یک اثر معنی‌داری بر مشاغل دانشجویان طراحی و مهندسی در آفریقای جنوبی می‌باشد.

(مومت دنیلا، 2015)^۸ هدف اصلی این تحقیق، شناسایی راه‌حل‌های مناسب برای اجرای آموزش مهندسی پایدار و معتبر، که برای دانشجویان در رشته مهندسی لازم و ضروری می‌باشد، است. در این مقاله به معرفی راه‌حل‌های جدید برای ارتقا کارآفرینی در زمینه فن‌آوری و نیز ارایه میزان کیفیت مورد نیاز یک دانشجوی مهندسی که برای تبدیل شدن به یک فن‌آفرین^۹ معتبر است، می‌پردازد.

(عبدول کریم، 2015)^{۱۰} تحقیق حاضر به شرح برنامه کاری آموزشی تحت عنوان م‌ب^{۱۱} برای بازه زمانی 2025-2015 در کشور مالزی پرداخته‌است، این طرح بابت ایجاد برنامه‌های آکادمیک آموزش کارآفرینی در موسسات آموزش عالی، به منظور تربیت فارغ‌التحصیلانی با مهارت‌های کارآفرینی می‌باشد. در واقع آنان به دنبال تربیت فارغ‌التحصیلانی می‌باشند که خود ایجاد شغل کنند نه اینکه صرفاً به دنبال کار باشند و حتی باید تشویق به شروع کار قبل از فارغ‌التحصیلی شوند. در راستای این طرح برنامه کارآفرینی یونایتن^{۱۲} (در جهت تکمیل دوره‌های کپب^{۱۳} 313) برای دانشجویان مهندسی اجرا شد.

(غیائی و فلاحیانی، 1394) در پژوهشی به این یافته‌ها دست‌یافت: همه مولفه‌های کارآفرینی که در این پژوهش مورد اندازه‌گیری قرار گرفته‌اند کمتر از حد متوسط گزارش شده‌اند و همچنین دوره‌های آموزشی در ایجاد روحیه کارآفرینی در بین دانشجویان مرد و زن تفاوت معناداری نداشت. در نتیجه این تحقیق محقق شد که دوره‌های آموزشی‌ای که دانشگاه علامه طباطبائی برگزار می‌کند، بر پرورش روحیه کارآفرینی در دانشجویان تاثیر ندارند.

(دهمرده قلعه‌نو و همکاران، 1394) این مقاله، با هدف بررسی تحقیقات و مقالات در چند دهه اخیر است، تا روشن شود که آیا کارآفرینی قابل آموزش است و اگر قابل آموزش است، این آموزش‌ها مفید و موثر است یا نه؟ در این مقاله به بررسی انواع مدل‌هایی که برای آموزش کارآفرینی ارائه شده‌است، بر اساس ترتیب زمانی و با شرح کامل پرداخته شده است و نتیجه گرفته شده است که، کارآفرینی صرفاً یک ویژگی ارثی نیست بلکه می‌تواند یک ویژگی اکتسابی باشد.

(عبدالله‌زاده سلماسی و همکاران، 1394) در پژوهشی به نقش‌های مراکز آموزش عالی در اشتغال و کارآفرینی مانند: آشنایی دانشجویان با ارزش کار کارآفرینان، در جهت رشد فکری آنان و یا نهادینه سازی فرهنگ خلاقیت و کارآفرینی در دانشگاه و جامعه و ... پرداختند. در نتیجه آن مشخص گردید، آموزش در دانشگاه‌های کارآفرین نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کند که موانعی بر سر راه این آموزش‌ها می‌باشد. از جمله: ضعف آموزش عالی، عدم توجه به آموزش در حین کار و عدم امنیت برای سرمایه‌گذاری.

(حجازی و همکاران، 1392) این پژوهش با هدف شناسایی چالش‌ها و ارائه راهبردهایی برای توسعه و بهبود آموزش کارآفرینی در آموزش عالی می‌باشد. بر طبق تحلیل و توصیف پژوهش‌های مرتبط با آموزش کارآفرینی، اهم چالش‌های آموزش کارآفرینی عبارتند از: منابع درسی، دانشکده‌ها و مراکز آموزش کارآفرینی، فناوری، اعتبارات، ارتباط جامعه

7. Odora, R.J.

8. Momet Daniela.

9. Technopreneur

10. Abdul Karim.

11. MEB

12. UNITEN

13. CEPB 313

دانشگاهی با تجارت و کسب و کار، استادان و پژوهش. بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که باید برنامه‌های آموزش کارآفرینی دانشگاهی مورد بازبینی قرار گیرد و موضوعات درسی، دوره‌ها و روش‌های آموزش به سوی کارآفرین‌مداری سوق داده شود.

(تقی‌زاده و ولی‌پور، 1391) در تحقیقی با هدف تبیین میزان کارآفرینی و ویژگی‌های کارآفرینانه در بین دانشجویان دانشکده‌های فنی و مهندسی شهرستان ارومیه، نتایج بررسی نشان می‌دهد که نمره کارآفرینی در هریک از دانشکده‌های دانشگاه‌ها در حد متوسط می‌باشد. آزمون فریدمن نیز نشان می‌دهد که ویژگی توفیق‌طلبی در بین سایر ویژگی‌ها بیشترین مقدار را دارا می‌باشد.

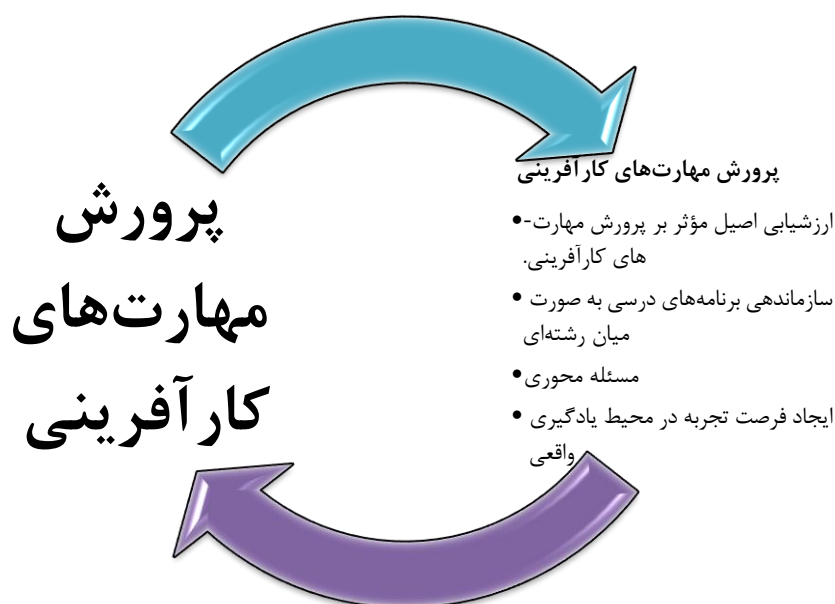
(کوثری و نوروززاده، 1387) هدف این پژوهش تبیین ویژگی‌های عناصر چهارگانه با تاکید بر پرورش مهارت‌های کارآفرینی می‌باشد. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که عناصر مختلف برنامه درسی باید در جهت ایجاد شایستگی - های لازم در دانشجو، پرورش مهارت‌های عالی ذهنی، آشنایی با دانش کارآفرینی و ایجاد روحیه کارآفرینی که جملگی به منظور تربیت دانش‌آموختگان کارآفرین ضروری است، باشد. براین اساس در صورتیکه در برنامه‌های درسی مقطع کارشناسی، پرورش مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان مورد توجه قرارگیرد، زمینه تحقق رسالت نظام‌آموزش عالی به ویژه دانشگاه‌ها در تربیت نیروی انسانی متخصص، کارآمد و کارآفرین فراهم خواهدشد.

5. یافته‌ها

آنچه در اکثر مطالعات بر آن تاکید شده است مؤید این می‌باشد که، کارآفرینی صرفاً یک ویژگی ارثی نیست، بلکه می‌تواند یک ویژگی اکتسابی باشد، در نتیجه آموزش کارآفرینی بر یادگیرنده تاثیر مثبت دارد و این مبحث ضروری می‌باشد (دهمرده‌قلعه‌نو و همکاران، 1394)، (عبدالله‌زاده سلماسی و همکاران، 1394). همچنین، برنامه‌های درسی دانشگاه‌ها نتوانسته است دانش و مهارت مورد نیاز کارآفرینان را در دانشجویان پرورش دهد و دانش‌آموختگان حتی آنان که روحیه کارآفرینی دارند هم، پس از اتمام تحصیلات آماده ایجاد کسب و کار برای خود و دیگران نیستند (گیائی و فلاحیانی، 1394). دوره‌های آموزشی کارآفرینی تأثیر چندانی بر تقویت روحیه کارآفرینی شامل پنج عامل توفیق‌طلبی، مخاطره‌پذیری، تحمل ابهام، اعتماد بنفس و خلاقیت ندارند و باید در آنها بازبینی صورت گیرد. از این رو دست‌اندرکاران برنامه‌ریزی و تدوین این دوره‌ها باید در صدد برآیند تا دانشگاه‌ها را بسوی عرصه اصلی اهداف خود یعنی؛ کارآفرینی سوق دهند.

اگر در برنامه درسی مقطع کارشناسی، پرورش مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان مورد توجه قرار بگیرد، زمینه تحقق رسالت نظام آموزش عالی در تربیت نیروی انسانی متخصص، کارآمد و کارآفرین فراهم می‌شود. خلاقیت و حل مسئله به عنوان مهم‌ترین مؤلفه برای پرورش مهارت‌های کارآفرینی مورد توجه قرار گرفته است، و از جمله دیگر عناصر عبارتند از: مسئولیت‌پذیری، آینده پژوهی، پذیرش تغییر، مدیریت و رهبری و استفاده خلاقانه از فناوری اطلاعات (کوثری و نوروززاده، 1387).

از جمله راهکارهای مؤثر بر پرورش مهارت‌های کارآفرینی در شکل 2 به نمایش درآمده است :

شکل 2

با توجه به مطالعات انجام شده (حجازی و همکاران، 1392)، (عبدالله‌زاده سلماسی و همکاران، 1394)، می‌توان اهم چالش‌های موجود (نیازها و موانع) در مسیر آموزش کارآفرینی و راهبردهای آن را، در جدول زیر نمایش داد:

منابع	راهبردها	چالش‌ها
(حیدری، 1383)	ارائه درس کارآفرینی به صورت یک درس پایه یا تخصصی در رشته‌های مختلف	منابع درسی
	توجه به محتوای کاربردی در آموزش کارآفرینی	
	استفاده از روش‌های نوین تدریس	
(کوراتکو ^{۱۴} و همکاران، 2055، ترجمه عامل محرابی، 1383) (ویزا ^{۱۵} و داروم ^{۱۶} ، 2011)	همکاری با سایر دانشکده‌ها	تعداد دانشکده‌ها و مراکز کارآفرینی
	ایجاد برنامه آموزش کارآفرینی قوی در امتداد سایر دروس تخصصی	
	توسعه آموزش کارآفرینی در مقاطع تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد و دکتری)	
(سولمن ^{۱۷} و همکاران، 2002)	شناسایی فناوری روز	فناوری
	توسعه زیرساخت‌ها و دسترسی به اینترنت پرسرعت	
	استفاده از رسانه‌های محلی آموزش‌های مجازی	
	جلب حمایت از دولت محلی، منطقه‌ای و ملی	اعتبارات
	تجاری‌سازی دانش	

¹⁴. Kuratko

¹⁵. Rizza

¹⁶. Varum

¹⁷. Solomon

	استفاده از فارغ‌التحصیلان و کارآفرینان موفق	
	استفاده از فکر و عقیده کارآفرینان با تجربه و موفق	جامعه دانشگاهی و عدم وجود ارتباط با تجارت و کسب و کار
	بهره‌گیری از تجارب مدیران موفق در عرصه صنعت و تولید	
(کاتز ^{۱۸} ، ۲۰۰۳)	ارتقاء سطح دانش حرفه‌ای استادان نسبت به برنامه درسی، اهداف، محتوا و روش‌های آموزش کارآفرینی	استادان
	ارتقاء سطح دستمزد	
	استخدام و به‌کارگیری استادان براساس شایستگی‌های حرفه‌ای	
	جست و جوی راه‌های کارآمدتر برای آموزش کارآفرینی در شرایط مختلف	تحقیقات
	توسعه تحقیقات در زمینه کارآفرینی با توجه به مسائل کلی و جزئی	

جدول ۱- چالش‌ها و راهبردهای آموزش کارآفرینی در آموزش عالی ایران

(در واقع در این جدول نیازهای آموزش عالی در جهت رسیدن به هدف ارتقای آموزش کارآفرینانه دانشجویان و راهبردهای تأمین آن تبیین گشته است.)
همچنین مهم‌ترین حوزه‌های مرتبط با آموزش کارآفرینی را می‌توان این‌گونه دسته‌بندی نمود (دهمرده‌قلعه‌نو و همکاران، ۱۳۹۴):

- انتخاب‌های موجود در شغل کارآفرینی
- منابع سرمایه برای کسب و کار
- حفظ ایده
- شاخص‌های شخصیتی
- چالش‌های همراه با هر مرحله از توسعه کسب و کار

۶. بحث و نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش بررسی نیازهای آموزشی کارآفرینانه دانشجویان بوده‌است که با توجه به مطالعات صورت گرفته و رسیدن به چرایی ضرورت آموزش‌های کارآفرینانه، به شرح و بسط این نیازها و راهکارهای برآوردن آنها پرداخته شده است.
با نگاهی بر سیر تاریخی نظریات توسعه صنعتی در می‌یابیم، برای پیمودن سریع مسیر توسعه صنعتی باید در صف پیشروان علم و نوآوری قرار گیریم، که این مهم توسط دانشگاه‌ها و مراکز آموزش کارآفرینی می‌تواند محقق گردد. بایستی مأموریت، اهداف و فعالیت‌های دانشگاهی در موقعیت کنونی، رویکردی کارآفرینانه داشته باشد.
بر طبق اکثر مطالعات داخلی از جمله موانع گسترش فرهنگ کارآفرینی در کشور ما ناشناخته بودن مقوله کارآفرینی می‌باشد، که این مسئله خود بر لزوم توجه بیشتر به نیازهای آموزشی کارآفرینانه دانشجویان تأکید می‌کند.
در طی مطالعات صورت گرفته به این نتیجه دست یافتیم آنچه تحت عنوان آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌های کشور ما صورت می‌پذیرد ناکافی و ناکارآمد می‌باشد و نیازمند بازبینی و تقویت می‌باشد.
از جمله تأکیدات این مطالعات بر پرورش مهارت‌های کارآفرینی، بخصوص خلاقیت و حل مسئله، و همچنین بهره‌گیری

¹⁸ .Katz

از راهکارهایی نظیر: سازماندهی برنامه‌های درسی به صورت میان‌رشته‌ای، مسئله محوری و ... در جهت تقویت این مهارت، می‌باشد.

همچنین از جمله چالش‌های پیش‌روی این آموزش‌ها عبارتست از: منابع درسی، تعداد دانشکده‌ها و مراکز کارآفرینی، فناوری، اعتبارات، استادان، تحقیقات و ...

7. پیشنهادات برای تحقیقات آینده

با توجه به اهمیت بحث کارآفرینی و آموزش آن در سطح آموزش عالی و با توجه به تأثیر آن بر آینده اقتصادی و اجتماعی کشور، توصیه می‌شود تحقیقات گسترده‌تری در این زمینه انجام گردد، که از آن جمله می‌توان این دو عنوان را برای مقالات آینده پیشنهاد نمود: 1- بررسی میزان هم‌سویی دروس تدوین شده دانشگاهی با اهداف آموزش کارآفرینی. 2- مقایسه میزان اثربخشی آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌های ایران با دانشگاه‌های موفق جهان.

8. فهرست منابع و مآخذ

الف- منابع و مآخذ فارسی:

- احمدپور داریانی، محمود، (1381). کارآفرینی (تعاریف، نظریات، الگوها)، 4، تهران: پردیس 57.
- احمدی، محمد و محمد شرفی، (1386). جایگاه آموزش کارآفرینی در نظام آموزش مهندسی، کنفرانس آموزش مهندسی در 1404، فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران.
- انصاری، محمد تقی و بهمن فکور، (1393). موانع محیطی گرایش دانشجویان و دانش‌آموختگان به کارآفرینی، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، (72): 141-117.
- تقی‌زاده، هوشنگ و ذوالفقار ولیپور، (1391). بررسی ویژگی‌های کارآفرینی بین دانشجویان دانشکده‌های فنی و مهندسی دانشگاه ارومیه، فراسوی مدیریت، (23): 110-95.
- توفیقی، جعفر و یعقوب انتظاری، (1393). آموزش مهندسی در ایران، مسائل و راه‌ها، میزگرد آموزش مهندسی: گذر از توسعه کمی به توسعه کیفی، پردیس دانشکده‌های فنی و مهندسی دانشگاه تهران.
- حجازی، اسد و عبدالرحیم نوه ابراهیم و محمد رضا بهرنگی و حسن رضا زین آبادی، (1392). آموزش کارآفرینی در آموزش عالی: چالش‌ها و راهبردها، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی.
- دهمرده قلعه نو، سمیرا و میلاد فطانت فرد حقیقی، رضا قرایی پور، (1394). بررسی مدل‌های آموزش کارآفرینی، اولین کنفرانس مدیریت و کارآفرینی در شرایط اقتصاد مقاومتی.
- عابدزاده، حامد، (1386). ارزیابی مقایسه ای دوره‌های آموزشی دانشگاه‌های مازندران با آموزش‌های مورد نیاز کارآفرینان، پایان نامه دوره ارشد علوم تربیتی دانشگاه مازندران.
- عبدالله زاده سلماسی، علی و مسعود انوری و نادر انوری و سبحان شریفی، (1394). نقش مراکز آموزش عالی در اشتغال و کارآفرینی، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی.
- غیاثی ندوشن، سعید و سمیرا فلاحیانی، (1394). تاملی بر نقش دوره‌های آموزشی بر ایجاد روحیه کارآفرینی در بین دانشجویان دانشگاه، فصل نامه علمی، پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، (5): 112-93.
- کوثری، مریم و رضا نوروززاده، (1387). تبیین ویژگی‌های عناصر چهارگانه برنامه درسی مقطع کارشناسی با تأکید بر پرورش مهارت‌های کارآفرینی، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، (54): 18-1.

ب- منابع و مآخذ خارجی:

- Hj Din, Badariah & Abdul Rahim Anuar & Mriana Usman, (2015). The Effectiveness of The Entrepreneurship Education Program in Upgrading Entrepreneurial Skills Among Public University Students, *Procardia - Social and Behavioral Sciences*, (224): 117-123
- Mohd Sufi an, Abdul Karim, (2015). Entrepreneurship Education in an Engineering Curriculum, *Procardia Economics and Finance*, (35): 379-387
- Mometa Daniela, Cristina, (2015). Promoting Technological Entrepreneurship through Sustainable Engineering Education, *Procardia Technology*, (22): 1129-1134
- Odora, R.J, (2015). Integrating Product Design and Entrepreneurship Education: A Stimulant for Enterprising Design and Engineering Students in South Africa, *Procardia Technology*, (20): 276-283
- Rol, Y., & Aston, N. (2014). Entrepreneurial Characteristics amongst University Students, Some Insights for Entrepreneurship Education and Training in Turkey, *Education Training*, 48(1): 25-38
- Yıldırım, Nihan & Özgür Çakır & Olcay Bige Aşkun, (2016). Ready to Dare? A Case Study on the Entrepreneurial Intentions of Business and Engineering Students in Turkey, *Procardia - Social and Behavioral Sciences*, (229): 227-288